

Posgay Ildikó 70 éves*

POSGAY ILDIKÓ hetvenéves. Ez az egyszerű mondat bár hihetetlenül hangzik, de igaz. Tisztában vagyok azzal, hogy udvariatlan dolog az életkort emlegetni, hogy mégis veszem erre a bátorságot, az indokolja, hogy a Magyar Nyelvtudományi Társaság több évtizedes hagyomány szerint kerek évfordulókon köszönti a társaság jeles tagjait, így az életkor emlegetésének ódiáját és felelősségét el tudom háritani magamtól. Ugyanakkor nem háritom el, sőt nagy megtiszteltetésnek tartom, hogy ezen neves alkalomból köszönthetem kedves ünnepeltünket néhány személyes gondolattal és eddigi életpályája szükség-szerűen vázlatos bemutatásával.

A személyes megjegyzések sorát talán azzal érdemes kezdenem, hogy több mint két évtizede annak, hogy egyetemi órákon neki is köszönhetően a nyelvészet vonzáskörébe kerültem. Ebben az ünnepelt személyiségének és az órákon tárgyalt nyelvészeti témák iránti lelkesedésének alapvető szerepe volt. Ez igaz volt nem csupán a dialektológiai, névtani, szociolingvisztikai (határon túli magyar nyelvhasználatról foglalkozó) óráira, hanem a leíró nyelvészeti kurzusokra is. Diákjai felé nyitott, segítőkész, közvetlen, a tanári hivatást valóban hivatásként megélt lelkiismeretes tanárként gondolhat rá tanítványai hosszú sora. Magának vallotta azt az alapvetést, amelyet Hermann Ottó így fogalmazott meg: „A pedagógus munkája áldásos és felelősségteljes. Egy zsarátot kap, s rajta áll, hogy hamu vagy fáklya lesz belőle.”

POSGAY ILDIKÓban – saját elmondása szerint – a tanári hivatástudat erősen élt, ezért szívesen vállalt részt a Károli Gáspár Református Egyetem Magyar Nyelvészeti Tanszékének oktatói munkájában egyetemi docensként annak megalakulásától kezdve. Pályáját mégis alapvetően az határozta meg, hogy az MTA Nyelvtudományi Intézetében főállású kutatóként lehetősége volt a mélyebb tudományművelésre.

Az ELTE magyar–orosz szakának elvégzése után közvetlenül, 1970-ben lett az intézet munkatársa, ahol 38 éven keresztül dolgozott. Pályája kezdetén KISS LAJOS mellett alkalmat nyílt elsajátítani a tudományos kutatás alapvető módszertani követelményeit. A Földrajzi nevek etimológia szótára anyagának összeállításában kezdő kutatóként fontos és felelősségteljes feladatot kapott. Az etimológia a nyelvészeti részdyscyplinák közül összetettsége és interdiszciplináris jellege miatt a legnehezebbek közé tartozik, művelőitől sokféle háttérismeret és kreatív gondolkodás meglétét várja el. A tudománytörténeti jelentőségű szótárunk létrejöttében így ünnepeltünknek is elévülhetetlen érdemei lettek. Kutatásvezetője szorgalmazására több helynévetimológiai magyarázatot is elkészített (POSGAY 1972a, 1972b, 1973a, 1974, 1975), melyek a megjelenő szótár (FNESz.) szócikkeibe is beépültek.

A másik inspiráló közeg, amelyben 1978 és 1985 között alkothatott, az IMRE SAMU vezette Regionális köznyelvi kutatások munkacsoportja volt. A nyelvjáráások legújabb kori történetében általános tendenciaként fogalmazható meg, hogy a standard nyelvváltozat hatására nagy mértékű átalakulása zajlik. Az archaikus sajátosságok fokozatosan redukálódnak, a fiatal generáció nyelvhasználata a köznyelvhez közelít, egyfajta köztes, regionális köznyelvi állapotot hozva létre. Az európai dialektológiában a hetvenes évek elejétől kezdtek foglalkozni a nyelvi regionalitás kérdésével, mely a magyar kutatás számára is

* Elhangzott a Magyar Nyelvtudományi Társaság 2017. október 3-ai ülésén.

fontos vizsgálandó terület lett. A magyar nyelvjárások atlaszának gyűjtésében részt vevő tapasztalt dialektológusok (IMRE SAMU, BALOGH LAJOS) irányításával több vidéki nagyvárosban is folyt a terepmunka. A dialektológia iránt érdeklődő kutató számára mindez akkor minden bizonnyal kiváló lehetőséget jelentett. POSGAY ILDIKÓ szűkebb pátriájához közel, Pápán végzett élőnyelvi gyűjtést, melynek eredményeit több tanulmányban is közreadta (POSGAY 1979, 1982). Az apró fonetikai sajátosságok érzékelésének képessége birtokában a hátrébb képzett *t*, *d* és *l* hangok jelenlétét mutatta ki a pápai regionális köznyelvben (POSGAY 1985).

A fentiek tükrében nem véletlen, hogy a nemzetközi együttműködés keretében a Nyelvtudományi Intézet Élőnyelvi Osztályán és az ELTE Lengyel Tanszékén az 1980-as évek eleje óta folyó Kárpát nyelv atlasz (Obscsekarpatzskij dialektologicseszki atlasz) munkálataiban 1990-től POSGAY ILDIKÓ is fontos feladatot kapott. A nemzetközi összefogással készült hétkötetes, interlingvális areális atlaszhoz adatokat gyűjtött több magyarországi kutatóponton, részt vett az adattár anyagának összeállításában és (BALOGH LAJOS, valamint BAŃCZEROWSKI JANUSZ mellett) a 6. kötet szerkesztési munkáit is végezte. A Kárpát nyelv atlasz magyar lexikai elemei című tanulmányában (POSGAY 2000a) adott hírt a munkálatokról és a készülő atlaszkötetről, emellett érdekes példákkal illusztrálta a magyar átadó nyelvi szerepét néhány kontaktusnyelv (főként szlovák, ruszin, román) irányába (erre l. még idegen nyelven BALOGH–BAŃCZEROWSKI–POSGAY 2000a, 2000b). A lengyel, szlovák, ukrán, magyar, román, szerb, macedón, albán és horvát nyelvjárási adatokat tartalmazó orosz nyelvű kötet 2001-ben jelent meg (OKDA 6.). Érdemes kiemelni, hogy hasonló jellegű munkák révén nyílik lehetőség a nyelvek közötti areális kapcsolatok vizsgálatára, és annak a konkrét kérdésnek a megválaszolására, hogy a magyar nyelv uráli eredetű nyelvként hogyan és mely nyelvek hatására vett fel indoeurópai vonásokat, hogyan vált areális szempontból közép-európai nyelvvé (erre l. bővebben pl. NYOMÁRKAY 2012; MOLNÁR CSIKÓS 2015).

Az intézményi keret megszabta hivatalos feladatok szerencsés módon találkoztak az ünnepelt érdeklődési köreivel, hiszen a terepmunka tapasztalatai ráirányíthatták a figyelmét a nyelvhasználati kérdésekre, amelyek általában valamely magyarországi vagy határon túli nyelvjárással voltak szoros kapcsolatban. Vizsgálta például az erdélyi értelmiségiek szókincsét (POSGAY 1996), az erdélyi névhasználatot (POSGAY 1993a), illetőleg a kisebbségi magyarok nyelvi purizmusát (POSGAY 2007a). A magyarországi köznyelvben is egyre inkább terjedő *el kell menjek* változó erdélyi regionális eredete mellett hozott fel érveket több tanulmányában (POSGAY é. n., 2000b). A kisebbségi (főként erdélyi) magyar nyelvhasználat iránti érzékenységét minden bizonnyal családi kapcsolatai is erősítették férje és apósa, Erdély nagy nyelvtudósa, Szabó T. Attila révén.

A fenti kérdéskörökhöz szorosan kapcsolódtak a nyelvjárások megítélésével foglalkozó attitűdvizsgálatai is (l. pl. POSGAY 2002a). Fontos és ma is aktuális kérdéseket érintett például az Anyanyelvjárás — nyelvi hátrány című tanulmányában (POSGAY 2005). Innen a nyelvművelés irányába vezető út nem igényel hosszabb magyarázatot. Az ünnepeltnek a nyelvműveléshez kapcsolódó közel egy tucat publikációja mindegyikére jellemző a tárgyilagosság és az objektivitás, ezen alapelvek keretén belül maradva fejti ki a véleményét a sokszor heves érzelmeket kiváltó kérdésekről is. Több tanulmányban vizsgálja a nyelvi purizmus fogalmát, valamint a nyelvi ideológiák szerepét a nyelvművelésben (l. pl. POSGAY 1995, 2006, 2007b). A témához kapcsolódó munkái között ki kell emelnünk a DOMONKOSI ÁGNESSEL és LANSTYÁK ISTVÁNNAL közösen szerkesztett Műhelytanulmá-

nyok a nyelvművelésről című, 2007-ben megjelent kötetet, mely alkalmazott nyelvészeti műhelytalálkozók anyagát foglalja magában (DOMONKOSI–LANSTYÁK–POSGAY 2007). A kötet a nyelvművelésről több évtizede folyó vitákhoz kívánt új szempontokkal kapcsolódni, megpróbálva közvetíteni a különböző nézetek képviselői között. Az írások a beszélőknek a nyelvhasználat dolgaiban való segítségét és a nyelvi ismeretterjesztés fontosságát hangsúlyozzák. Utóbbi kapcsán idézhetjük Vizi E. Szilveszter, az MTA korábbi elnöke szavait: „A tudósnak nemcsak a világ titkait kell felfedni, hanem azokat mindenki számára közérthetővé kell tennie.”

POSGAY ILDIKÓ éveken át ebben is fontos részt vállalt, hiszen Nyelvtudományi Intézet Élőnyelvi Osztályának 1995-től tudományos főmunkatársaként, majd 2003-tól pedig a Nyelvművelő és Nyelvi Tanácsadó Osztály osztályvezetőjeként a nyelvi tanácsadás feladatát is ellátta és szervezte. Éveken keresztül vezette és irányította az Utónév Bizottságot, amely az újonnan kérvényezett egyéni nevek véleményezését végezte. Napjaink névvalasztási divatjáról így hiteles tájékoztatást tudott adni az érdeklődők számára (POSGAY 2008). Az, hogy a személynevekkel kapcsolatos kérdések sem jelentettek számára idegen területet, jól mutatja, hogy doktori értekezésében Rábacsanak személyneveit dolgozta fel, mely kismonográfiaként az ELTE Nyelvtudományi Dolgozatok sorozatában jelent meg (POSGAY 1973b). Később is alkalomszerűen visszatért e kutatási területhez, például egy-egy keresztnév komplex vizsgálatával (*Mihály* – POSGAY 1993b; *János* – POSGAY 2002b).

A sokféle érdeklődés szülte eredmények láttán joggal fogalmazhatjuk meg azon óhajunkat, hogy ünnepeltünk a nyugodtabb évek alatt számos új eredményekkel gyarapíthassa még a nyelvtudomány számos kutatási területét. E jeles alkalomból a Nyelvtudományi Társaság nevében is jó egészséget és további alkotó kedvet kívánok.

Hivatkozott irodalom

- BALOGH, LAJOS – BANCZEROWSKI, JANUSZ – POSGAY, ILDIKÓ 2000a. Vlijanyije vengerszkogo jazika na leksziku jazikov Karpatszkogo areala po dannim Obscsekarpatszkogo dialektologicseszkiego atlasza. In: FÁBIÁN, MIROSLÁVA – HORVÁTH, KATALIN szerk., *Jubileumi kötet Lizanec Péter professzor 70. születésnapjára*. Ungvári Egyetem, Ungvár. 72–81.
- BALOGH, LAJOS – BANCZEROWSKI, JANUSZ – POSGAY, ILDIKÓ 2000b. Wegierskie elementy leksykalne w jezykach karpackiego w swietle danych Karpackiego atlasu Dialektologicznego. *Prace Filologiczne* 2000: 27–34.
- DOMONKOSI ÁGNES – LANSTYÁK ISTVÁN – POSGAY ILDIKÓ szerk. 2007. *Műhelytanulmányok a nyelvművelésről*. Gramma Nyelvi Iroda – Tinta Könyvkiadó, Dunaszerdahely–Budapest.
- FNESZ. = KISS LAJOS, *Földrajzi nevek etimológiai szótára*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1978.
- MOLNÁR CSIKÓS LÁSZLÓ 2015. A magyar nyelv areális európaisága. *Hungarológiai Közlemények* 16/1: 15–24. (Újvidék.)
- NYOMÁRKAY ISTVÁN 2012. A közép-kelet-európai nyelvek szellemi rokonsága. *Magyar Nyelvőr* 136: 1–12.
- OKDA. 6. = *Obscse-szlavjanszkij dialektologicseszki atlasz*. Vipuszka 6. Budapest, Tinta Kiadó, 2001. 230 l. 89 térkép
- POSGAY ILDIKÓ 1972a. Kékes. *Magyar Nyelv* 68: 458.
- POSGAY ILDIKÓ 1972b. Mehádia. *Magyar Nyelv* 68: 459.
- POSGAY ILDIKÓ 1973a. Írott-kő. *Magyar Nyelv* 69: 217.
- POSGAY ILDIKÓ 1973b. *Rábacsanak személynevei*. ELTE Nyelvtudományi Dolgozatok. ELTE, Budapest.

- POSGAY ILDIKÓ 1974. Dobogó-kő. *Magyar Nyelv* 70: 463.
- POSGAY ILDIKÓ 1975. Trianon. *Magyar Nyelv* 71: 330.
- POSGAY ILDIKÓ 1979. A pápai regionális köznyelv első tapasztalatairól. In: IMRE SAMU szerk., *Tanulmányok a regionális köznyelvviség köréből*. Nyelvtudományi Értekezések 100. Akadémiai Kiadó, Budapest. 65–77.
- POSGAY ILDIKÓ 1982. A regionális köznyelvek egyik hangtani jelenségéről. *Magyar Nyelv* 1982: 357–360.
- POSGAY ILDIKÓ 1985. A hátrább képzett I. *Magyar Nyelv* 1985: 107–109.
- POSGAY ILDIKÓ 1993a. Névhasználati sajátosságok Erdélyben. *Hungarológia* 3. A nyitrai nemzetközi nyelvészeti konferencia előadásai, 1992. szeptember 17–18. Nemzetközi Hungarológiai Központ, Budapest. 216–220.
- POSGAY ILDIKÓ 1993b. Divatos név-e a Mihály? *Névtani Értesítő* 15: 264–266.
- POSGAY ILDIKÓ 1995. Valóban hiperpurizmus? In: KASSAI ILONA szerk., *Kétnyelvűség és magyar nyelvhasználat*. MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest. 300–310.
- POSGAY ILDIKÓ 1996. „Engedjétek hozzám jönni a szavakat”. (Szókincsvizsgálat az erdélyi értelmiségiek körében.) *Magyar Nyelv* 1996: 206–209.
- POSGAY ILDIKÓ 2000a. A Kárpát nyelvatlasz magyar lexikai elemei. *Magyar Nyelv* 96: 368–371.
- POSGAY ILDIKÓ 2000b. The Syntactic Construction of the Type (el) kell menjek in Standard Hungarian and the Influence of Transylvanian Hungarian Dialects. *Dialectologia et Geolinguistica*. 8: 63–67.
- POSGAY ILDIKÓ 2002a. A nyelvjárások egyéni megítélése. In: SZABÓ GÉZA – MOLNÁR ZOLTÁN – GUTTMANN MIKLÓS szerk., *IV. Dialektológiai Szimpozion*. A BDTF Magyar Nyelvészeti Tanszékének Kiadványai V. BDTF Magyar Nyelvészeti Tanszéke, Szombathely. 246–249.
- POSGAY ILDIKÓ 2002b. Miért éppen János? Gréczi-Zsoldos Enikő – Kovács Mária szerk., *Köszöntő kötet B. Gergely Piroska tiszteletére*. ME BTK Magyar Nyelvtudományi Tanszék, Miskolc. 148–150.
- POSGAY ILDIKÓ 2005. Anyanyelvjárás – nyelvi hátrány. In: HUSZTI ILONA – KOLJADZSIN NATÁLIA szerk., *Nyelv és oktatás a 21. század elején*. PoliPrint, Ungvár. 72–77.
- POSGAY ILDIKÓ 2006. Nyelvi ideológiák és a nyelvművelés. In: KLAUDY KINGA – DOBOS CSILLA szerk., *A világ nyelvei és a nyelvek világa*. XV. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Konferencia. A MANYE Kongresszusok előadásai 2/1–2. MANYE – Miskolci Egyetem, Pécs–Miskolc. 2: 212–216.
- POSGAY ILDIKÓ 2007a. A kisebbségi magyarok nyelvi purizmusa. In: BENŐ ATTILA – FAZAKAS EMESE – SZILÁGYI N. SÁNDOR szerk., *Nyelvek és nyelvváltozatok. Köszöntő könyv Péntek János tiszteletére 2*. A Szabó T. Attila Nyelvi Intézet Kiadványai 4. Anyanyelvapólok Erdélyi Szövetsége, Kolozsvár. 194–199.
- POSGAY ILDIKÓ 2007b. A purizmus értelmezése. In: DOMONKOSI ÁGNES – LANSTYÁK ISTVÁN – POSGAY ILDIKÓ szerk., *Műhelytanulmányok a nyelvművelésről*. Gramma Nyelvi Iroda – Tinta Könyvkiadó, Dunaszerdahely–Budapest. 213–218.
- POSGAY ILDIKÓ 2008. Névválasztási tendenciák a mai magyar utónévadásban. In: BÖLCSKEI ANDREA – N. CSÁSZI ILDIKÓ szerk., *Név és valóság. A VI. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai. Balatonszárszó, 2007. június 22–24*. A Károli Gáspár Református Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékének Kiadványai 1. Károli Gáspár Református Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke, Budapest. 430–435.
- POSGAY ILDIKÓ é. n. Kell tanítsuk? In: BALÁZS GÉZA – A. JÁSZÓ ANNA – KOLTÓI ÁDÁM szerk., *Éltető anyanyelvünk*. Tinta Könyvkiadó, Budapest. 392–395.